роз'яснити ситуацію респонденту стосовно змісту самого інтерв'ю та використання інформації.

Фокус – група

Фокус-група – це колективне інтерв'ю. Цей метод не є орієнтованим на засуджених, бо вони не схильні до колективних обговорень якихось питань поза своїм середовищем. Метод можна використовувати із залученням працівників правоохоронних органів, що займаються виявленням та знешкодженням ОЗУ. Ми маємо досвід проведення фокус-груп з працівниками УБОЗів УМВС України в областях. При проведенні фокус групи необхідно врахувати, крім загальних правил проведення фокус–груп, особливості учасників. Необхідно, щоб модератор (керівник фокус–групи) мав багату практику роботи з групами людей, умів аналітично мислити в ході дискусії та мав в очах респондентів певний авторитет. Для більшого успіху бажано мати допомогу з боку керівника підрозділу, що має зробити вступне слово, та, деякий час, взяти участь у дискусії з розкриттям специфічної інформації. Основний час обговорення теми бажано проводити без участі керівництва. Запис фокус-групи представляється можливим на аудіокасету з подальшим оформленням у текстовий документ.

Треба мати на увазі, що процедура використання соціологічних методів є творчим процесом. Важливим є надходження засобів адаптації загальних правил та технік до конкретних умов польових робіт.

Список літератури: 1. Количественные методы в социологии. А.Г. Аганбегян, Г.В. Осипов, В.Н. Шубкин. М., 1966. 2. Молодёжь и наркотики (социология наркотизма) / Под ред. проф. В.А. Соболева и доцента И.П. Рущенко. Х, 2000. 3. Организованные преступные группы в Украине: традиционное и типичное (социологический очерк) / Монография. Под общей ред. проф. Ярмыша А.Н. Х, 2002. 4. Рущенко І.П. Соціологія злочинності: Монографія. Х, 2001. 5. Ядов В.А. Стратегия социологического исследования. М., 1999.

Надійшла до реколегії 05.03.02

Ю.Л. Бєлоусов, М.М. Кушнерський

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФІЛАКТИКИ НАРКОТИЗМУ В УКРАЇНІ: МІЖНАРОДНІ КОНВЕНЦІЇ

Світова політика у відношенні наркотичних засобів визначається міжнародними конвенціями й угодами між державами про співробітництво в проблемній сфері. У конвенціях сформульовані основні принципи вирішення проблем, що виникають у зв'язку з наркотиками. Для держав, що їх підписали, положення міжнародних документів стають обов'язковими при формуванні й проведенні національної політики і повинні включатися в законодавство. Таким чином, у даний час у світовому співтоваристві йде процес уніфікації підходів до проблем поширення наркотичних засобів і попередження захворювання на наркоманію.

Проте національна політика в цій сфері зберігає деякі свої особливості в залежності від традицій і актуальної наркологічної ситуації в конкретній

країні, що відбиваються в національному законодавстві, рішеннях урядів, спеціальних державних програмах по боротьбі з поширенням наркотиків.

Розширення масштабів зловживання наркотичними засобами і їхнім незаконним обігом відзначається із середини XIX сторіччя. За достатньо короткий термін стало зрозуміло, що жодна країна самостійно не може успішно вирішувати проблеми їхнього попередження і подолання. Вже з початку XX сторіччя міжнародне співтовариство стало створювати механізми глобального контролю, який би обмежував доступ до наркотиків. У період із 1912 по 1972 роки було укладено не менше ніж 12 багатосторонніх договорів про контроль над наркотиками. Прийнята під егідою ООН *Єдина Конвенція про наркотичні засоби 1961 р.* із доповненнями, внесеними в її відповідно до Протоколу 1972 р., об'єднала більшість документів, що діяли в цій сфері, а *Конвенція про психотропні речовини 1971 р.* поширила систему контролю на нові категорії синтетичних наркотичних засобів. Протягом цього періоду основні зусилля направлялися на поступове створення і посилення мережі адміністративного контролю, першочерговою задачею якого явилося б обмеження виробництва наркотиків, імпорту й експорту до такої кількості, яка необхідна для законних медичних і наукових цілей.

У Конвенціях 1961 і 1971 р. боротьба з незаконним обігом передбачалася в непрямій формі, тому що вони були орієнтовані, в основному, на регулювання законного обігу наркотиків і психотропних речовин і створення ефективної системи контролю, що не припускає їхнього відпливу у канали незаконного обігу.

Проте уряди все ясніше усвідомлювали необхідність співробітництва в боротьбі з незаконним виробництвом і обігом наркотиків і, відповідно, періодичного направлення в органи міжнародного контролю доповідей про застосування ними міжнародних документів, а також дотримання умов міжнародного нагляду.

З початку 80-х років почалася розробка нової міжнародної Конвенції, спрямованої на боротьбу проти незаконного обігу наркотичних і психотропних речовин. У 1988 р. вона була прийнята.

Як додатки до Єдиної Конвенції про наркотичні засоби 1961 року були прийняті Списки (Переліки) наркотичних речовин (природних або синтетичних) і препаратів. У залежності від того, у якому Списку знаходиться той чи інший наркотичний засіб або препарат, визначається відповідний ступінь строгості контролю за його виготовленням, торгівлею і розподілом. При цьому особлива увага надається виробництву опію, культивуванню кокаїнового куща, контролю за поширенням макової соломки і препаратів із каннабису (коноплі). Зміни в списках відбивають посилення або послаблення заходів контролю; переміщення з одного списку в інший, вмикання або вилучення з них здійснюються з ініціативи країн (сторін), що підписали Конвенцію, або ВОЗ через Генерального Секретаря ООН.

Конвенція визначила, що міжнародними органами контролю над наркотичними засобами є Комісія з наркотичних засобів Економічної і Соціа-

льної Ради ООН і Міжнародний комітет по контролю над наркотичними засобами, що обирається цією Радою.

Конвенцією 1961 р. створена єдина міжнародна правова основа для контролю над наркотичними засобами і препаратами. Тому вся увага укладачів Конвенції приділена механізму реалізації такого контролю. У цьому зв'язку передбачаються права й обов'язки сторін у сфері виготовлення, вивозу, торгівлі і розподілу наркотичних засобів і препаратів, у плані можливостей міжнародного співробітництва.

Менше Конвенція стосується заходів попередження зловживання наркотичними засобами. Цьому присвячена вище згадана ч.2 ст.36 і ст.38. Практичні заходи у сфері профілактики Конвенцією не конкретизуються. Згадується тільки необхідність раннього виявлення фактів зловживання наркотичними засобами, поряд із лікуванням, вихованням відповідних осіб, відновленням їхньої працездатності, поверненням їх у суспільство, спостереженням за ними після лікування. Сторони повинні сприяти підготуванню кадрів для цих цілей і вживати заходів по ознайомленню населення з проблемами зловживання наркотичними засобами і його запобіганню. У такий спосіб Конвенція надає країнам самостійність у частині вибору форм лікування і профілактики наркологічних захворювань, залишаючи тим самим цю сферу без міжнародної регламентації.

Продовженням процесу розвитку системи скоординованого міжнародного контролю над речовинами, що викликають залежність, стала *Конвенція про психотропні речовини 1971 р.* Цей документ поширює міжнародну систему контролю на нові типи психотропних речовин – такі, як стимулятори центральної нервової системи (амфетаміни й ін.), седативні і снодійні засоби (барбітурати й ін.) і галюциногени (ЛСД, мескалін і ін.).

Структура Конвенції 1971 р. багато в чому перегукується з Конвенцією 1961 р. До Конвенції 1971 р. також додаються чотири Списки психотропних речовин, відповідно до яких будується система контролю за ними. Доповнення в Списки здійснюються з ініціативи країн (сторін) або ВОЗ через Генерального Секретаря ООН. Щодо контрольованих речовин введені різноманітні обмеження, що стосуються торгівлі, виробництва, розподілу, використання, перевозу, з урахуванням балансу між їх терапевтичною користю і спроможністю викликати залежність, а також масштабів проблем суспільної охорони здоров'я і соціальних проблем, пов'язаних із зловживанням цими препаратами.

Використання деяких речовин цією Конвенцією взагалі заборонено, а інші можуть продаватися тільки по рецептах. Конвенція передбачає міри, спрямовані на те, щоб рецепти виписувалися відповідно до вимог медичної практики, щоб текст на упаковуваннях препаратів містив указівки про їх вживання і необхідні застереження, а також, щоб була заборонена реклама цих засобів серед населення.

Сторони зобов'язані подавати щорічні доповіді з інформацією про важливі зміни в законах і інших актах, що стосуються психотропних речовин, і про значні зміни в показниках зловживання психотропними речовинами і їхнім незаконним обігом. Рекомендуються також щорічні статистичні звіти.

Стосовно заходів проти зловживання психотропними речовинами Конвенція 1971 р. повторила рекомендації ст.36 Конвенції 1961 р. і надала країнам можливість самостійного вибору напрямків профілактики і лікування залежності від психотропних речовин.

Крім того, йдучи за Конвенцією 1961 р., Конвенція 1971 р. наказує сторонам передбачити кримінальну відповідальність громадян за навмисне порушення законодавства, прийнятого на виконання цієї Конвенції. Причому за серйозні порушення потрібне введення суворих покарань, зокрема, тюремного вироку або іншої форми позбавлення волі (ст.22).

У відповідності зі ст.23 країна, що підписала Конвенцію, може приймати і більш суворі заходи контролю, чим передбачено Конвенцією, якщо, на її думку, такі заходи бажані і необхідні для збереження здоров'я і добробуту населення.

Отже, міжнародне співтовариство об'єднує зусилля по попередженню поширення зловживання наркотичними і психотропними речовинами, виробляючи уніфіковані форми контролю за ними. Таким кроком у цьому напрямку стало прийняття в 1988 р. міжнародної *Конвенції «Про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин»*. Сторонами, що підписали цей документ, була визнана необхідність координації в рамках міжнародного співробітництва зусиль у викорінюванні незаконного обігу, що визнано колективним обов'язком усіх держав.

Ст.3 цієї Конвенції містить дуже широкий перелік навмисних діянь в сфері обігу наркотичних засобів, які варто визнати кримінально караними. При цьому повинні бути встановлені санкції у вигляді позбавлення волі, штрафу або конфіскації майна. Ряд обставин Конвенція пропонує визнати обтяжуючими відповідальність за правопорушення. Як і в Єдиній Конвенції 1961 р., сторонам надана можливість передбачати замість осуду або покарання лікування, а за незначні порушення як альтернатива покаранню можуть передбачатися міри перевиховання або соціальної реінтеграції.

Крім того, Конвенція 1988 р. передбачає широкі заходи для міжнародного співробітництва в боротьбі з незаконним обігом наркотиків, у розслідуванні злочинів у підготовці кадрів.

Таким чином, світове співтовариство йде шляхом віднесення наркотичних засобів до предметів дозвільної системи, коли більшість операцій із ними заборонено, а дозволи поширюються на обмежене коло суб'єктів їхнього обігу. Найбільш небезпечні, на думку суспільства, діяння відносяться до розряду злочинів, за які повинне випливати серйозне покарання. Види корисного і необхідного використання наркотичних засобів жорстко регламентуються, воно має відбуватися з дотриманням суворих заходів контролю.

Надійшла до редколегії 16.03.02

О.В. Бойко

Побутове насильство як форма дезорганізації сім'ї

Сім'я, будучи елементом цілісної соціальної структури, виконує ряд функцій стосовно всього суспільства і стосовно окремих індивідів – членів